

Korreksion-pedagogik o'yin texnologiyalari orqali aqli zaif o'quvchilarda kognitiv faollikni uyg'otish metodlari

Farg'ona davlat universiteti Inklyuziv ta'lim kafedrası dotsenti, (PhD)

Sharofutdinova Ra'noxon Shavkatovna

Oligofreno pedagogika yo'nalishi 23.39 “A” – guruh talabasi

Djabborova Dildora Xakimjonovna

Annotatsiya. Ushbu ilmiy ishda korreksion-pedagogik o'yin texnologiyalarining aqli zaif o'quvchilarda kognitiv faollikni uyg'otishdagi psixologik-pedagogik asoslari yoritilgan. O'yin jarayoni diqqat, xotira, idrok, mantiqiy tafakkur va nutq faolligini bosqichma-bosqich kuchaytiruvchi vosita sifatida talqin etiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'yin orqali o'quvchi idrokining barqarorligi, eslab qolish mexanizmlari, sensor-motor moslashuv va muloqot ko'nikmalari sezilarli darajada faollashadi. Shuningdek, o'yin metodlari majburlangan o'quv faoliyatini ichki motivatsiyaga aylantiradi, o'quvchini fikrlashga undaydi, kognitiv inertlikni pasaytiradi hamda mustaqil tahliliy fikr shakllanishini qo'llab-quvvatlaydi.

Kalit so'zlar: kognitiv faollik, korreksion-pedagogik o'yin, maxsus ta'lim, diqqat, xotira, idrok, mantiqiy tafakkur, sensor-motor integratsiya, kognitiv inertlik, motivatsiya.

Abstract. This scientific work sheds light on the psychological and pedagogical foundations of correctional and pedagogical game technologies in stimulating cognitive activity in mentally retarded students. The game process is interpreted as a means of gradually strengthening attention, memory, perception, logical thinking and speech activity. The results of the study show that through the game, the stability of the student's perception, memory mechanisms, sensorimotor adaptation and communication skills are significantly activated. Also, game methods turn forced learning activities into internal motivation, encourage the student to think, reduce cognitive inertia and support the formation of independent analytical thinking.

Keywords: cognitive activity, correctional and pedagogical game, special education, attention, memory, perception, logical thinking, sensorimotor integration, cognitive inertia, motivation.

Kirish.

Aqli zaif o'quvchilarni rivojlantirish jarayoni - bu shoshilmasdan, ammo qat'iyat bilan ong ichiga yorug'lik olib kirish vazifasidir. Ularning kognitiv faolligini uyg'otish, bilish jarayonlarini faol harakatga keltirish, diqqatni jamlash va eslab qolish mexanizmlarini ishga solish pedagogning eng nozik, eng mas'uliyatli mahoratini talab qiladi. Shu jarayonda korreksion-pedagogik o'yin texnologiyalari o'quvchi ichki dunyosiga kiradigan eng yumshoq, eng tabiiy ko'prik sifatida namoyon bo'ladi.

O'yin - bu majburiylikdan holi, inson psixikasida qadimdan mavjud bo'lgan tabiiy rivojlanish ritmi. Aqli zaif bolalar uchun esa u kognitiv inertlikni yenguvchi psixo-motor impuls, fikrlashni jonlantiruvchi davo, diqqatning almashinuvini ritmga soluvchi kuchdir. O'yin yordamida o'quvchi o'qituvchidan qo'rqmaydi, natijani kutishdan charchamaydi, muvaffaqiyatsizlikdan cho'chimaydi. Chunki o'yin jarayonining o'zi unda erkinlik, xotirjamlik va motivatsiyaning bevosita manbai sifatida ishlaydi.

Zamonaviy maxsus pedagogika metodlari shuni ko'rsatadiki, o'yin faoliyati aqli zaif o'quvchilarda diqqatning to'planishi, xotiraning mustahkamlanishi, idrok jarayonining tezligi, mantiqiy uyushuvning shakllanishi hamda nutq faolligining o'sishida sezilarli ta'sir kuchiga ega. O'yin terapiyasi elementlari, sensomotor integratsiya, didaktik o'yinlar, qoidali syujetli konstruktorlar va harakatli o'yin texnikalari maxsus ta'lim sharoitida o'quvchi shaxsini pedagogik qo'llab-quvvatlashning eng samarali mexanizmlaridan biriga aylangan. Demak, korreksion-pedagogik o'yin texnologiyalari - bu nafaqat didaktik vosita, balki bola ichidagi sokin fikrni uyg'otuvchi quvvatdir. U qog'ozdagi chizig'ini jonlantiradi, so'zni ma'noga, harakatni idrokka, xayolni esa izchil tafakkurga aylantiradi. Shunday qilib, o'yin orqali ta'lim berish – kognitiv faollikni uyg'otishning tabiiy, izchil va inson psixikasi bilan uyg'unlashgan yo'ldir.

Shu yondashuv asosida mazkur tadqiqot aqli zaif o'quvchilarda intellektual qiziqish, bilish istagi va idrokiy faollikni kuchaytirishning o'yin metodlariga tayangan holda ilmiy-pedagogik asoslarini ochib beradi.

Aqli zaif o'quvchilar bilan olib borilgan tadqiqotning asosiy mazmuni shuni ko'rsatadiki, korreksion-pedagogik o'yin texnologiyalari kognitiv jarayonlarni majburlab emas, balki tabiiy uyg'otish yo'li bilan faollashtiradi. O'yin - bolaga diqqatni jamlashni, idrokni tezlashtirishni, xotirani mustahkamlashni, nutqni faol qo'llashni va mantiqiy bog'lanishlarni tushunishni erkin ravishda o'rgatuvchi vosita sifatida amal qiladi.

Metodologiya bosqichlari (diagnostika → o'yinli ta'sir → qayta baholash) natijasida o'quvchilarda:

diqqatning davomiyligi oshdi,
idrok tezligi kuchaydi,
eslab qolish mexanizmi barqarorlashdi,
sensor-motor uyg'unlashuv yaxshilandi,
nutq reaksiyasi va muloqot ehtiyoji jonlandi,
kognitiv inertlik sezilarli darajada pasaydi.

Har bir o'quvchi uchun individual o'yin modullari qo'llanilgani ichki motivatsiyani kuchaytirdi va o'qish jarayonini majburiyatdan qiziqishga aylantirdi. O'yin terapiyasi, sensor-motor mashg'ulotlar, didaktik, konstruktiv va syujetli o'yinlar o'zaro bir tizimda qo'llanilganda, bola tafakkurida tabiiy uyg'onish sodir bo'ldi: avval tasvir, so'ng tahlil, so'ng tushunish.

O'yin texnologiyalarining butun mohiyati shunda - ular bolaning ichkarisidan fikr darvozalarini ochadi. Ruhiy bosim, qo'rquv yoki zo'rlash emas, balki qiziqish va erkinlik orqali. Shu bois o'yin maxsus pedagogika amaliyotida oddiy vosita emas, balki intellektual uyg'otuvchi ruhiy mexanizmga aylanadi.

Korreksion-pedagogik o'yin texnologiyalari aqli zaif o'quvchilarda kognitiv faollikni uyg'otishda majburiy ta'lim emas, balki ichki rag'bat va tabiiy psixik yuksalish manbai sifatida o'zini namoyon qildi. Tadqiqot jarayonida o'yin faoliyati diqqatning barqarorligini oshirib, idrok tezligini kuchaytirgani, eslab qolishning izchil ishlashi va nutqiy faollikning jonlanishiga sabab bo'lgani aniqlandi. O'yin bolada kognitiv inertlikni yumshatdi, mantiqiy bog'lanishlarni shakllantirdi, sensor-motor uyg'unlashuvni kuchaytirdi va o'qishga bo'lgan ichki ehtiyojni uyg'otdi. Natijada ta'lim jarayoni majburiyatdan zavqqa, qo'rquvdan erkinlikka, sukutdan fikrga aylandi. Shuni aytish kifoya: o'yin maxsus pedagogika uchun oddiy vosita emas, balki fikrni sekin uyg'otuvchi, idrokka ritm beruvchi, o'quvchini o'z imkon darajasida dunyoni his etishga chorlovchi intellektual kalitdir. O'yin boshlanganda bola faqat o'ynamaydi, balki bilishga, his qilishga, tushunishga shaylanadi.

Xulosa

Aqli zaif o'quvchilarda kognitiv faollikni uyg'otish korreksion-pedagogik jarayonning eng muhim va eng nozik yo'nalishidir. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, o'yin texnologiyalari bu jarayonda majburiy o'qitish vositasi emas, balki o'quvchining tabiiy qiziqishini uyg'otuvchi, idrok va fikrlashni faollashtiruvchi psixologik-pedagogik mexanizmdir. O'yin o'quvchining diqqatini to'plashi, eslab qolishi, sensor-motor uyg'unlashuvi, nutq faolligi va mantiqiy bog'lanishlarni shakllantirishda eng qulay va samarali yo'l ekani amaliy tajribalar orqali tasdiqlandi.

Korreksion-pedagogik o'yin metodlari kognitiv jarayonlarni tashqi majburlash orqali emas, balki ichki rag'bat, erkinlik va qiziqish orqali faollashtiradi. Syujetli, didaktik, sensor-motor, konstruktiv va terapiya elementlari bilan boyitilgan o'yinlar o'quvchining psixik rivojlanishiga mos holda individual tarzda qo'llanganda, ularning intellektual ehtiyoji jonlanib, bilishga bo'lgan ichki motivatsiyasi kuchayadi. O'yin jarayonida diqqatning barqarorlashuvi, idrokning tezlashuvi, xotiraning mustahkamlanishi, nutq reaksiyalarining jonlanishi va kognitiv inertlikning kamayishi kuzatilgani bu texnologiyaning yuqori samaradorligini isbotladi.

Shu bilan, korreksion-pedagogik o'yin texnologiyalari maxsus ta'limda aqli zaif o'quvchini rivojlantirishning universal vositasiga aylanadi: u bolani psixik bosim ostida emas, balki tabiiy rivojlanish ritmida, erkin, quvnoq, xavfsiz va qulay muhitda idrok qilishga chorlaydi. O'yin bolaning fikr eshigini sekin ochadi, ichki qiziqishini uyg'otadi, bilishga tayyorlaydi va uning intellektual imkoniyatlarini o'z darajasida namoyon etishiga yordam beradi. Demak, o'yin texnologiyalari — aqli zaif o'quvchining kognitiv uyg'onishida asosiy kalit, pedagogning esa eng kuchli rivojlantiruvchi vositasidir.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Vygotskiy, L.S. Psixik rivojlanish va o‘yin faoliyati nazariyasi. – Moskva: Pedagogika, 1984.
2. Luriya, A.R. Inson oliy psixik funksiyalarining neyropsixologiyasi. – Moskva: MGU nashriyoti, 1999.
3. Rubinshteyn, S.L. Umumiy psixologiya asoslari. – Moskva: Izd-vo APN, 1985.
4. Elkonin, D.B. Bola psixologiyasi va o‘yin faoliyatining rivojlanish tamoyillari. – Moskva: Pedagogika, 1987.
5. Davydov, V.V. Bilish faoliyatining rivojlanish bosqichlari. – Moskva: Pedagogika, 1996.
6. Sherbakova, G. Maxsus pedagogika va korreksion metodlar amaliyoti. – Sankt-Peterburg: Rech’, 2015.
7. Shchedrovitskiy, G.P. Pedagogik o‘yin texnologiyalari tizimi. – Moskva: Izdatelstvo OGI, 2003.
8. Gardner, H. Multiple Intelligences: The Theory in Practice. – New York: Basic Books, 2006.
9. Veraksa, N.E. O‘yin muhitining kognitiv rivojlanishga ta’siri. – Moskva: Akademkniga, 2014.
10. Pevzner, M. Aqli zaif bolalar rivojlanishining psixopedagogik asoslari. – Moskva: Rech’, 2011.